

En snabbare utbyggnad av häkten och anstalter Ds 2024:25

Sammanfattning

- Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) tillstyrker utredningens förslag att en åtgärd avseende en kriminalvårdsanstalt eller ett häkte kan ges ett tidsbegränsat bygglov i sammanlagt 20 år, även om behovet av åtgärden inte är tillfälligt.
- SKR tillstyrker förslaget om ökade avvikelsemöjligheter för kriminalvårdsanstalter och häkten. Samtidigt innebär förslaget att ytterligare undantag införs i PBL, vilket riskerar skapa ett än mer svårläst och oöverskådligt regelverk, och att detaljplaneinstrumentet till viss del försvagas.
- SKR avstyrker utredningens förslag att regeringen genom nytt bemyndigande ska få meddela föreskrifter om tidsbegränsade undantag från bestämmelserna i plan- och bygglagen (PBL). SKR bedömer att förslaget om nytt bemyndigande inte är nödvändigt och proportionerligt och att det därmed strider mot regeringsformen (RF) 14 kap. 3 §.
- SKR delar utredningens bild av fördelen med en samlad och tydlig vägledning för plan- och byggprocessen avseende häkten och anstalter och ser positivt på att Boverket ges i uppdrag att ta fram en sådan vägledning.

6.1 Utredningens utgångspunkter

Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) delar utredningens uppfattning att det finns hinder av olika slag för ett snabbt och effektivt uppförande av nya häkten och anstalter och att de största hindren sannolikt återfinns utanför plan- och byggregelverket, exempelvis i frågor om ägarförhållanden och upphandling.

De lagstadgade processerna enligt plan- och bygglagen (PBL) utgör endast en del av den större samhällsbyggnadsprocessen. En process som omfattar både en mängd ytterligare lagstiftningar liksom diverse praktiska och

ekonomiska överväganden från många inblandade aktörer. Alla dessa delar tar tid och innebär potentiella hinder.

6.2 Tidsbegränsade bygglov – utökas, förenklas och förlängs

SKR tillstyrker utredningens förslag att en åtgärd avseende en kriminalvårdsanstalt eller ett häkte kan ges ett tidsbegränsat bygglov i sammanlagt 20 år, även om behovet av åtgärden inte är tillfälligt.

SKR tillstyrker också utredningens förslag om att bestämmelsen ska vara tidsbegränsad eftersom utgångspunkten bör vara att platsbristen på sikt ska lösas genom permanenta åtgärder.

6.3 Permanenta bygglov – fler avvikelser får godtas

SKR tillstyrker förslaget om utökade avvikelsemöjligheter för kriminalvårdsanstalter och häkten. Samtidigt innebär förslaget att ytterligare undantag införs i PBL, vilket riskerar skapa ett än mer svårläst och oöverskådligt regelverk, och att detaljplaneinstrumentet till viss del försvagas.

I det aktuella fallet begränsas förslagets påverkan av att häkten och anstalter trots allt är förhållandevis få till antalet. Som utredningen skriver skulle dock liknande undantag kunna användas inom många områden, inte minst vad gäller samhällsviktiga verksamheter, och önskemål om särskilda undantag är vanligt förekommande från många håll.

SKR ser en risk för att undantaget kan sprida sig till fler åtgärder och på sikt innebära en urholkning av det kommunala planansvaret och den demokratiska process som detaljplaneringen upprätthåller. Det är av stor vikt att den nya avvikelsemöjligheten inte skapar en ny standard för framtida utredningar och att förenklingar av regelverket görs samlat och metodiskt och inte för enskilda sakområden var för sig.

6.4 Tillfälliga häkten och anstalter ska få byggas i en extraordinär situation

SKR avstyrker utredningens förslag att regeringen genom nytt bemyndigande ska få meddela föreskrifter om tidsbegränsade undantag från bestämmelserna i PBL.

SKR delar utredningens uppfattning att det föreslagna bemyndigandet innebär en begränsning av den kommunala självstyrelsen. Förslaget innebär att det kommunala planansvaret helt kan åsidosättas och att kommunens inflytande över markanvändningen därmed upphör. Detta innebär även att

den demokratiska process och det medborgarinflytande som PBL-processen ska säkerställa tas bort.

Enligt regeringsformen (RF) får en inskränkning av den kommunala självstyrelsen inte gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som föranlett den. Utredningen har inte kunnat påvisa varför inskränkningen är nödvändig utan hänvisar i konsekvensbeskrivningen endast till att ”tryggheten i samhället” är ett tungt vägande intresse. Samtidigt nämns i rapporten andra möjliga lösningar såsom ökad användning av elektronisk övervakning eller att hyra anstaltsplatser utomlands som inte skulle innebära någon inskränkning av den kommunala självstyrelsen. Dessutom saknas resonemang kring effekterna av övriga, relativt långtgående, lättnader som föreslås och varför inskränkningen trots dessa lättnader fortfarande anses nödvändig.

Med hänsyn till ovanstående bedömer SKR att det inte står klart att förslaget om nytt bemyndigande är nödvändigt och proportionerligt och att det därmed strider mot RF 14 kap. 3 §. Förslaget kan redan av den anledningen inte ligga till grund för ny lagstiftning.

SKR vill också påtala att det finns tydliga skillnader mellan de bemyndiganden som finns i PBL idag och som rör bland annat krig, naturkatastrof eller pandemi och det förslag som utredningen lämnat som rör ökad brottslighet. Ökad brottslighet är i sig ett vagt begrepp som dessutom beskriver en utveckling över tid snarare än en isolerad händelse med en start- respektive slutpunkt. Ett utvidgande av regeringens bemyndiganden behöver ske med mycket stor försiktighet eftersom det annars finns en risk att fler områden på sikt skulle kunna komma att omfattas av önskemål om liknande bemyndiganden. Konsekvenserna av en sådan utveckling skulle bli svåra att överblicka.

Det ska avslutningsvis också framhållas att det finns praktiska svårigheter med att ur lagstiftningen bryta ut särskilda delar från exempelvis krav på planläggning eller bygglov. Detta eftersom all byggnation är del av en helhet och exempelvis är beroende av en fungerande infrastruktur i form av exempelvis gator, VA och elförsörjning som hör till kommunens breda samhällsbyggnadsansvar. Dessa frågor behöver lösas oavsett krav på detaljplan eller bygglov och riskerar bli svårare att lösa om det saknas en tydlig process för samordning av olika intressen och behov.

6.7 En tydligare vägledning behövs

SKR delar utredningens bild av fördelen med en samlad och tydlig vägledning för plan- och byggprocessen avseende häkten och anstalter och ser positivt på att Boverket ges i uppdrag att ta fram en sådan vägledning.

Det är viktigt att Boverket i vägledningsarbetet, liksom utredningen föreslår, hämtar in synpunkter från kommuner, särskilt från de som har egna erfarenheter av plan- och byggprocessen för häkten och anstalter. Det är också välkommet att vägledningen inkluderar frågor om sekretess eftersom dessa kan vara svåra att hantera inom ramen för plan- och byggprocessen.

Sveriges Kommuner och Regioner

Anders Henriksson
Ordförande